

Висновки. Розглянуто важливі питання менеджменту якості підприємств. Надається особлива увага саме управлінню якістю як поширеній сьогодні сфері удосконалення діяльності та трансформації суб'єктів господарської діяльності, адаптації підприємств до умов зовнішнього середовища. Проблеми удосконалення управління якістю продукції промислових підприємств показано в історичному ракурсі, що дає можливість сформулювати перелік причин та невдач минулих історичних підходів до управління якістю, а також механізми їх усунення у майбутньому. Запропоновані автором підходи щодо застосування історичних етапів розвитку методик управління якістю в умовах ринку на засадах формування комплексних механізмів.

Перспективи подальших досліджень. Термін «якість» не дає змоги визначати ступінь вищості у порівняльному значенні чи давати оцінку у кількісному значенні [3, с. 6]. Для цього слід застосовувати такі терміни: 1) «відносна якість» – предмети і об'єкти класифікують в порівняльному значенні; 2) «рівень якості» (у кількісному значенні) – для статистичного контролю; 3) «міра якості» – для виконання точних технічних оцінок. Подальші дослідження проблем якості слід заглиблювати у питання досягнення задовільної якості, які охоплюють усі стадії «петлі якості» як єдиного цілого. Внесок у якість цих різних стадій слід визначати окремо для їх виділення, наприклад якість, зумовлена потребами, якість, зумовлена відповідністю тощо.

1. Шаповал М.І. *Менеджмент якості: Підручник.* — К.: Т-во "Знання", КОО, 2003. — 475 с.
2. Окрешилов В.В. *Управление качеством.* – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Экономика, 1998. – 308 с.
3. *Управління якістю. Сертифікація: Навч. посібник / Р.В. Бичківський, П.Г. Столярчук, Л.І. Сопільник, О.О. Калинський.* — К.: Школа, 2005. — 432 с.
4. Генри Р. *Нив. Пространство доктора Деминга.* – М.: ИНФРА-М, 2005. — 321 с.
5. Чернуха И.М., Макаренко Г.Ю. *Затраты на качество: убыток или прибыль?* // <http://www.management.com.ua/qm> (Джерело: <http://www.KlubOK.net>).
6. Кремнев Г.Р. *Управление производительностью и качеством: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 5.* — М.: ИНФРА-М, 2000. — 256 с.
7. Захожай В.Б., Чорний А.Ю. *Статистичне забезпечення управління якістю: Навч. посібник.* – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 340 с.
8. Кулакова О. Г. *Управление внедрением систем качества на промышленных предприятиях: мотивационный подход* // http://www.cis2000.ru/publish/books/book_28.

УДК 334.758

Р.В. Шуляр

Національний університет “Львівська політехніка”

ОЦІНЮВАННЯ СТІЙКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ

© Шуляр Р.В., 2006

Узагальнено існуючі дослідження у галузі оцінювання стійкості функціонування підприємств. Запропоновано дерево основних, найважливіших показників для оцінювання стійкості підприємства в умовах реструктуризації. Обґрунтовано комплексність поняття стійкості підприємства. На основі існуючих публікацій та наукових досліджень подано розгорнуте трактування найважливішої складової стійкості, а саме – фінансової стійкості.

The present researches are generalized in the field of estimation of stability of operation of firms. The tree of the basic parameters for estimation of stability of firm in conditions of restructuring is offered. The integrated approach of concept stability of firm is justified. The organized interpretation of major component stability, namely financial stability is submitted, on the basis of the present publications and scientific researches.

Постановка проблеми і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Конкуренція на товарних ринках стимулює підприємства підвищувати власну продуктивність та

формувати необхідні умови для забезпечення стійкості функціонування у довготерміновій перспективі. Сучасні теорії розвитку економічних систем дедалі частіше підтверджують факт відсутності ринкових важелів забезпечення економічної рівноваги. Економічна стабільність розглядається переважною більшістю дослідників як явище тимчасове і нестійке, яке потребує постійного втручання та підтримки (з боку держави, менеджменту підприємств тощо). Враховуючи ці принципи найбільш дієвим чинником розвитку та процвітання на сучасному ринку, є постійний процес пристосування до середовища шляхом реструктуризації та реорганізації.

У випадках, коли підвищення ефективності та стабільності функціонування відбувається за рахунок внутрішніх факторів, таких як вдосконалення виробничо-технологічних процесів, маркетингу, управління персоналом тощо, вимагає значних витрат ресурсів та часу, підприємствам доцільно розглянути варіанти реструктуризації та реорганізації. Однією з умов ефективності діяльності підприємств є зростання продуктивності, вираженої збільшенням обсягів виробничо-господарської діяльності за незмінних або менших витрат та, як наслідок, зростанням прибутку підприємства.

Як свідчить досвід реструктуризації та реорганізації, ці процеси дають змогу підприємствам досягнути підвищення продуктивності за рахунок таких факторів, як: 1) посилення монопольного становища на ринку, яке робить можливим підвищувати ціни в рамках діючого антимонопольного законодавства країни та збільшувати дохід від реалізованої продукції; 2) виникнення ефекту синергії від об'єднання зусиль підприємств у сферах: виробничій, маркетинговій та кадровій, інформаційній, НДДКР тощо; 3) виникнення ефекту масштабу за рахунок економії на постійних витратах у сфері управління підприємством. На ринках з високим рівнем цін чинники другої та третьої груп дають змогу підприємству знижувати ціни на продукцію та в такий спосіб захоплювати інші частки або сегменти ринку шляхом цінової конкуренції. Другою важливою умовою стійкості підприємства шляхом ефективних реструктуризації та реорганізації є досягнення та забезпечення багатовекторної стійкості функціонування підприємства. Це означає, що підприємство отримує фінансові, технологічні, організаційні та кадрові можливості здійснювати поточну діяльність та забезпечує власний стратегічний розвиток у майбутньому. Для виконання цієї умови слід визначити критерії та їх параметри для кожного підприємства, згідно з якими можна визначити його стійкість.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Однією з характеристик стійкості підприємства через призму його фінансового стану, як найважливішої характеристики ділової активності та надійності підприємства [1, с. 197], є фінансова стійкість підприємства. Для того, щоб дати означення суті поняття фінансової стійкості, потрібно насамперед розглянути критерії, за якими її оцінюють. Критеріями для визначення фінансової стійкості прийнято вважати: по-перше, здатність підприємства фінансувати власну поточну діяльність та розвиток; по-друге, – здатність розраховуватися за внутрішніми та зовнішніми зобов'язаннями. Характеристикам названих критеріїв можна дати таке визначення: фінансова стійкість підприємства – це здатність до самофінансування та кредитоспроможність, які визначаються, зокрема, платоспроможністю. У сучасних економічних працях поняття фінансова стійкість розглядається значно ширше. Стійкість підприємства, тобто здатність забезпечити фінансування його поточної діяльності та стратегічного розвитку, забезпечується фінансовим механізмом [1, с. 196–252]. Оцінювати здатність фінансового механізму до забезпечення стійкості підприємства можна на основі обчислення показників прибутковості та рентабельності [1, с. 196]. Аналіз літературних джерел та наукових досліджень, опублікованих сьогодні в галузі фінансового менеджменту, свідчить про те, що фінансова стійкість розглядається переважно з точки зору фінансового механізму її оцінки та забезпечення [2, с. 7]. Проте сьогодні існують дослідження, у яких поняття стійкості підприємства поширюється за рамки поняття фінансової стійкості і охоплює також стійкість у сфері виробництва, кадрів та інформаційного забезпечення діяльності підприємства [2, с. 12].

Реструктуризація та реорганізація можуть розглядатися як способи забезпечення стійкості підприємства через постійні зміни та вдосконалення і є одними з багатьох напрямків стратегічного

розвитку підприємств. Згідно з різними оцінками провідних спеціалістів та дослідників, від 30 до 80 % усіх процесів реструктуризації та реорганізації закінчуються невдачею: підприємства банкрутують, знижуються обсяги їх виробничо-господарської діяльності, втрачаються позиції на ринку [3]. Причин невдач є безліч, або стільки ж, скільки й випадків невдалих реструктуризації та реорганізації підприємств. Усі причини невдалих реструктуризації та реорганізації можна об'єднати у три основні групи: фінансові, виробничо-технологічні, кадрові та інформаційні.

До фінансових причин належать: зниження фінансової стійкості підприємства, падіння цін на акції та інші цінні папери підприємства на фондовому ринку, переоцінка та, як наслідок, недоотримання позитивного фінансового ефекту від реструктуризації та реорганізації, зростання витрат підприємств.

До виробничо-технологічних причин належать: значні відмінності у підходах до управління технологічними процесами, маркетинговою діяльністю; відмінності в інтенсивності інноваційної діяльності. До кадрово-інформаційних причин належать: опір персоналу реструктуризації та реорганізації підприємств у формі профспілкових страйків, приховування інформації тощо; перешкоди у сфері інтеграції корпоративних культур (особливо в умовах транскордонного співробітництва); відмінності у професійній підготовці управлінського або виробничого персоналу підприємств.

Поняття фінансової стійкості широко висвітлене у працях таких вчених, як: Любушин Н.П. [4, с. 111–114], Шеремета А.Д. [5, с. 275–285], Лігоненко Л.О. [6, с. 366–376], Козак В.Г. [7, с. 36–44] тощо. Оцінка фінансової стійкості підприємства здійснюється на основі аналізу його балансу.

Оцінка платоспроможності як складової частини фінансової стійкості підприємства здійснюється з використанням балансової моделі [5, с. 275–285]. У цій моделі розглядається два типи фінансової стійкості [5, с. 282]: 1) покриття джерелами коштів величини оборотних активів; 2) покриття джерелами коштів основних засобів та інших необоротних активів. Відповідно до результатів оцінки фінансова стійкість підприємства класифікується як абсолютна, нормальна, передкризова та кризова. Оцінка може здійснюватися на теперішній момент часу (поточна), в короткотривалій або довготерміновій перспективах.

Фінансову стійкість підприємства не слід ототожнювати з поняттям сталості фінансового стану. Останній можна охарактеризувати як стабільність позитивних значень фінансових показників підприємства.

Цілі статті. Невирішеними питаннями залишається поєднання окремих аспектів стійкості підприємства через призму його фінансового стану. У теорії поєднання таких показників проводиться на основі побудови так званого «дерева показників», де окремі аспекти комплексних явищ, якими є, зокрема, стійкість підприємства, поєднуються у новий комплексний показник. **Ціллю статті** є накреслення шляхів поєднання оцінювання окремих аспектів поняття стійкості підприємства у її комплексний показник.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств в умовах реструктуризації та реорганізації та після завершення цих процедур слід проводити глибокий та детальний аналіз стійкості підприємства. Використовуючи класифікацію факторів, які негативно впливають на стійкість функціонування підприємств, пропонується аналізувати фінансові, виробничо-технологічні та кадрові й інформаційні фактори стійкості підприємства.

Найбільш доцільним є комплексне оцінювання – спосіб змістової інтерпретації характеристик підприємства на основі використання «дерева оцінок», яке об'єднує окремі показники. Основними етапами процедури комплексної оцінки підприємства можуть бути: 1) підготовчий етап (вибір показників, збір інформації); 2) визначення комплексних якісних оцінок; 3) оформлення результатів комплексної оцінки.

Підготовчий етап складається з певного набору дій. По-перше, вибір системи показників (коефіцієнтів), які характеризують основні аспекти чинників стійкості функціонування підприємства. Найчастіше рекомендують обчислювати 3–7 показників по кожному аспекту діяльності

підприємства. По-друге, побудова дерева показників для оцінювання підприємства. Внизу такого дерева розташовані фінансові показники, коефіцієнти, згруповані за окремими аспектами діяльності. Вище – проміжні фінансові показники, що характеризують аспекти фінансового стану. У верхній частині дерева розташовано комплексний фінансовий показник, що характеризує фінансовий стан та інвестиційну привабливість підприємства загалом.

У процесі ринкової адаптації, коли виникає необхідність реструктуризації діяльності та реорганізації підприємства, як свідчить практика, виникає потреба залучення значних фінансових коштів для їх реалізації. Додаткові витрати, які виникають при цьому, можуть негативно вплинути на фінансову стійкість підприємства і, як наслідок, на його фінансовий стан. Тому під час прийняття управлінських рішень в умовах реструктуризації та реорганізації слід враховувати негативний фактор – вплив реорганізації підприємства на його фінансову стійкість й поточну діяльність. Значний вплив на фінансову стійкість підприємства внаслідок реструктуризації та реорганізації має фінансова стійкість підприємств-партнерів, конкурентів, постачальників, споживачів тощо. Отже, аналіз стійкості слід проводити на етапі аналізу ефективності реструктуризації та реорганізації.

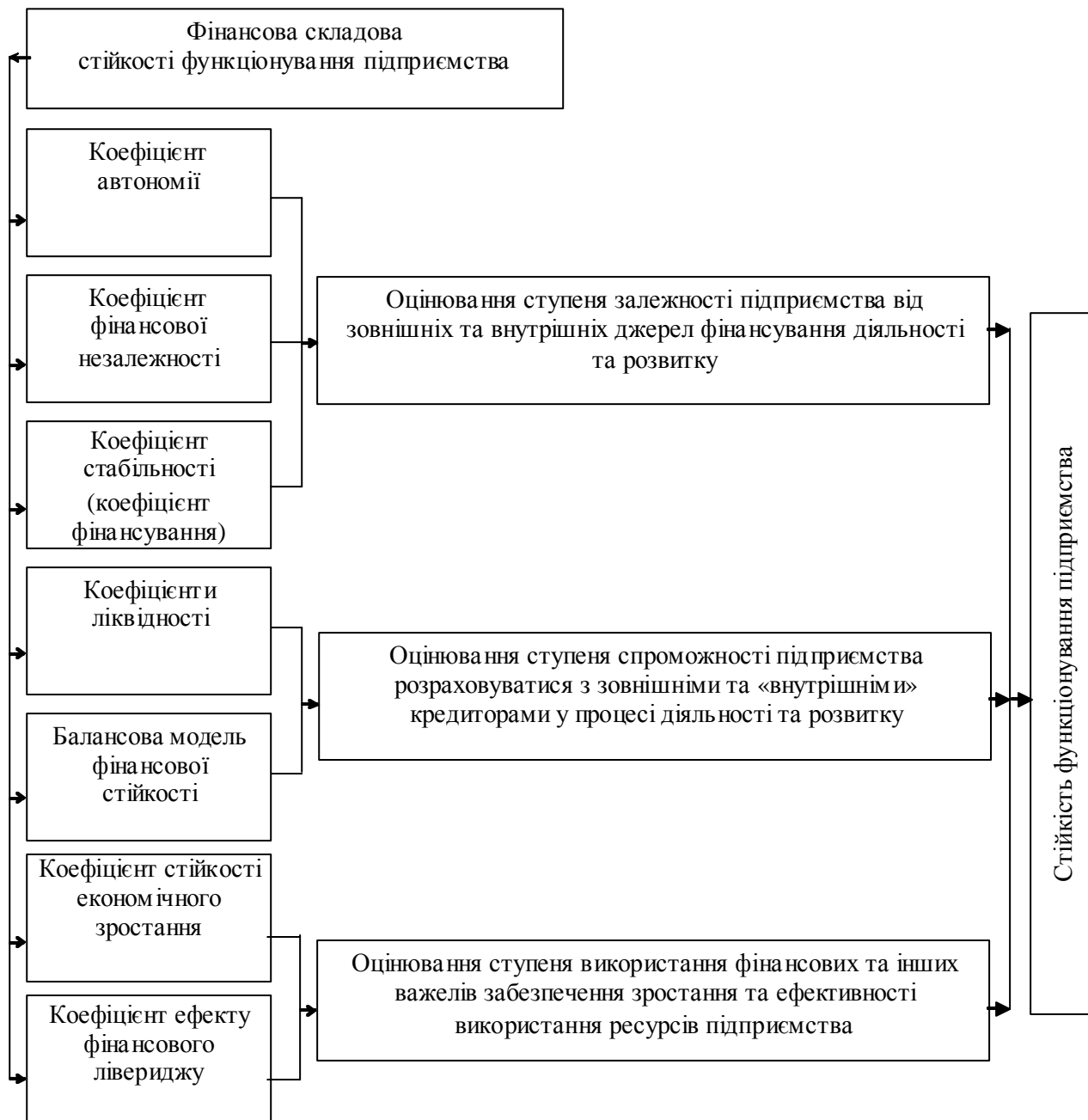
Головне завдання фінансової діяльності підприємства – залучення й обслуговування грошових ресурсів за рахунок зовнішніх джерел – реалізуються різними методами. Одним з основних механізмів реалізації цього завдання є використання та оцінювання «фінансового лівериджу». Фінансовий ліверидж характеризує використання підприємством позикових коштів, що впливає на зміну коефіцієнта рентабельності власного капіталу. Іншими словами, фінансовий ліверидж являє собою об'єктивний фактор, що виникає з появою позикових коштів в обсязі використаного підприємством капіталу, що дає йому змогу дістати додатковий прибуток на власний капітал. Показник, що відображає рівень «генерування прибутку» за різної частки використання позикових коштів, називається ефектом фінансового лівериджу. Чим вищою є питома вага позикових коштів у загальній сумі капіталу, тим більший рівень прибутку воно отримує на власний капітал. У теорії фінансів виділяють три основні складові фінансового лівереджу: 1) податкове коригування фінансового лівереджу, що показує, в якому ступені проявляється ефект фінансового леввериджу у зв'язку з різним рівнем оподаткування прибутку; 2) диференціал фінансового лівереджу, що характеризує різницю між коефіцієнтом валової рентабельності активів і середнім розміром відсотка за кредит; 3) коефіцієнт фінансового лівереджу, що характеризує суму позикового капіталу, використовуваного підприємством, розраховуючи на одиницю власного капіталу. Виділення цих складових дає можливість цілеспрямовано управляти ефектом фінансового лівереджу під час фінансової діяльності підприємства (рисунок).

На другому етапі проводиться підготовка бази для оцінки показників діяльності підприємства, фінансових показників. На цьому етапі слід встановити нормативні значення для кожного коефіцієнта для того, щоб порівнювати з ними відповідні значення коефіцієнтів підприємства. За нормативні значення можна використати прийняті в загальносвітовій практиці значення та характерні значення в середньому по галузі, регіону, де знаходиться підприємство.

Наступним кроком комплексної оцінки фінансового стану та інвестиційної привабливості підприємства є формування якісних шкал для оцінки показників кожного рівня дерева фінансових показників. Шкала градації значень коефіцієнтів включатиме такі значення:

- вище середньогалузевого рівня (позитивне відхилення від середньо-галузевого значення більше, як на 10 %);
- відповідає середньогалузевому рівню (відхилення від середньо-галузевого значення в межах 10 %);
- нижче середньогалузевого рівня (негативне відхилення від середньо-галузевого значення більше, як на 10 %).

Шкала для оцінки проміжних показників фінансового стану та інвестиційної привабливості підприємства включатиме такі значення: високий; нормальний; низький; критичний.

Показники діяльності підприємства для оцінювання чинників стійкості функціонування підприємства (Джерело: власні опрацювання автора на основі [1–8])

Для інтерпретації оцінювання таких показників доцільно у певних випадках (за наявності достатньо «довгих часових рядів» використовувати статистичні методи виявлення відхилення (тобто стійкості значення) окремих показників. До таких методів можна віднести розрахунок таких показників [8, с. 378–380; 9, с. 19–25], як: а) *дисперсія*. Вона характеризує ступінь відхилення досліджуваного показника (наприклад, вартості залучення капіталу) стосовно його середньої величини; б) *середньоквадратичне відхилення*. Цей показник є одним з найпоширеніших під час оцінки рівня індивідуального ризику, так само, як і дисперсія, визначальний ступінь відхилення очікуваного результату побудований на її основі; в) *коефіцієнт варіації*. Він дає змогу визначити рівень ризику, якщо показники середнього очікуваного результату від здійснення фінансових операцій відрізняються між собою.

Подальшим етапом комплексної оцінки стійкості підприємства є визначення комплексних якісних оцінок. Етап здійснюється послідовно:

1. Розраховуються показники на основі даних бухгалтерської та управлінської звітності.
2. Визначаються якісні характеристики за шкалою градацій значень коефіцієнтів. Отримані результати зводяться у таблицю, де отримані результати порівнюються з базовими по галузі.
3. Визначаються якісні оцінки фінансових показників, аспектів фінансового стану та інвестиційної привабливості за поданими вище логічними схемами. Результати за даними оцінками зводяться у таблиці.
4. Визначається якісна оцінка комплексного фінансового показника стійкості підприємства.

На заключному етапі оформлення результатів комплексного оцінювання стійкості виконується побудова динамічних рядів значень показників діяльності підприємства за декілька періодів. Але у разі оцінки стійкості підприємства з багатьох точок зору не є доцільним аналіз динаміки його фінансового стану. Таке комплексне оцінювання дає змогу максимально спростити порівняльний аналіз декількох підприємств однієї галузі.

Наступним етапом оцінювання стійкості підприємства є застосування моделі комплексної якісної оцінки фінансового стану та інвестиційної привабливості підприємства. Комплексне оцінювання, як правило, передбачає використання способу інтерпретації фінансового стану підприємства на основі використання дерева оцінок окремих фінансових показників.

Висновки. Запропонований методичний підхід до комплексної оцінки стійкості підприємства вимагає глибокого експертного аналізу підприємства та галузі. Запропонований підхід слід випробувати на галузевих значеннях в декількох галузях промисловості України. За детального огляду отриманих результатів може виявитися помітне значне відхилення показників підприємства від середньогалузевих значень.

Перспективи подальших досліджень. Для точнішого оцінювання стійкості підприємства групу показників доцільно доповнювати іншими показниками фінансового стану та інвестиційної привабливості підприємства. Крім того, слід використовувати галузеві значення показників в конкретній галузі промисловості, що дасть змогу детальніше підходити до бенчмаркінгу. У подальшому великого значення можуть набути дослідження та розробка на їх базі методичних підходів щодо оцінювання інших критеріїв стійкості підприємств, окрім фінансової.

1. Уткин Э.А. *Антикризисное управление*. – М.: «Тандем». ЭКМОС, 1997. – 400 с. 2. Назаров В.В. *Формування механізму стійкості підприємств малого бізнесу: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.02*. – Луганськ, 2002. – 19 с. 3. Темкин А. *Реструктуризация бизнеса или финансовое оздоровление? // Управление компанией*. – 2003. – № 4. – С.16–19. 4. Любушин Н.П., Лецева В.Б., Дьякова В.Г. *Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. Н.П. Любушина*. – М.: Юнити-Дана, 2001. – 471 с. 5. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. *Финансы предприятий*. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 343 с. 6. Лігоненко Л.О. *Антикризове управління підприємством: Теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій*. – К.: КНЕУ, 2000, 380 с. 7. Козак В.Г., Козак Г.Я. *Аналіз фінансового стану акціонерного товариства*. – К.: Аргарна наука, 2000. – 172 с. 8. Бланк Й. А. *Основы финансового менеджмента: В 2-х т.* — К.: Ника-Центр, 1999.—512 с. 9. Савчук В. *Теорія і практика оцінки ефективності інвестицій в Україні // Економіка України*. – №12 (505), грудень 2003. – С.19–25.